

BOBUR LIRIKASIDA DAVR RUHIYATI

Ahmadova Azimaxon Behzod qizi

Fargʻona Davlat universiteti akademik litseyi oʻquvchisi

akhmadovaazima627@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada buyuk shoh va shoir Zahiriddin Muhhamd Bobur lirikasi va unda tasvirlangan davr ruhiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit soʻzlar: *mumtoz adabiyot, bayt, lirika, motiv, mahzun sheʼriyat, xalq ohangi, "oinai jahon".*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается лирика великого царя и поэта Захируддина Мухаммеда Бабур и дух описанной в ней эпохи.

Ключевые слова: *классическая литература, стих, лирика, мотив, грустная поэзия, народный напев, «oinai jahon».*

ANNOTATION

This article discusses the lyrics of the great king and poet Zahiruddin Muhammed Babur and the spirit of the era described in it.

Key words: *classic literature, verse, lyric, motive, sad poetry, folk tune, "oinai jahon".*

Mumtoz adabiyotning yetakchi namoyondalaridan hisoblangan, podshohlik, saltanat tashvishlari bilan Movaraunnahr va Hindiston davlatlarida oʻziga xos boburiylar sulolasini tuzgan Zahiriddin Muhammad Bobur lirikasi davrlar oʻtib yanada qimmatli manbalar qatoridan oʻrin olmoqda. Sheʼriyatda mavzular xilma-xil. Bobur lirikasida ham mavzular turlicha, ammo vatan sogʻinchi gʻazal va ruboiylarni

eng yuksak cho‘qqiga olib chiqa olgan. So‘z tanlash mahorati yuksak bo‘lgan shoir xalq og‘zaki ijodidan unumli foydalandi. Oddiygina tilda biz yomon so‘z bilan birovning ko‘nglini qoldirma, shirin so‘z bilan insonlarni ko‘nglini ol deymiz. Bobur shuni quyidagicha baytga singdiradi:

Birovingkim, birovdan ko‘ngli qolur,
Kishi yuz so‘z bila ko‘ngli qolur.

Shoirning ham yuksak mahorati so‘zni o‘rnida va tartibli joylay olishida bo‘lib, ohang uni xalq ijodi bilan yaqinlashtirgan.

Xalq orasida keng tarqalgan hikmatlardan unumli foydalana olgan shoirning bu bayti el orasida juda mashhurdir:

Har kimki vafo qilsa, vafo topqusidur,
Har kimki jafo qilsa, jafo topqusidur,
Yaxshi kishi ko‘rmag‘ay yomonlig‘ hargiz,
Har kimki yomon bo‘lsa jazo topqusidur.

Shoir ijodida xalq og‘zaki ijodi motivlari juda keng qo‘llanilgan. Motiv-ohang. Og‘zaki folklor san‘ati asarlarida: syujetning eng kichik elementi, hikoyaning eng sodda muhim tarkibiy qismi.¹ Bundan tashqari, Bobur she‘riyatida tazod san‘ati ham faol qo‘llanilgan. Bu san‘at lirik qahramonning ziddiyatli kechinmalarini ifodalash uchun qo‘l keladi. Vafo-jafo, yaxshilik-yomonlik so‘zlarining parallel qo‘llanishi ruhiy tahlilni chuqurlashtirgan. Bobur lirikasida g‘azal va ruboiylar yetakchi mavqe tutadi. Adib ushbu janrlarning ijtimoiy motivlar bilan boyitishga katta hissa qo‘shadi. U she‘rlarida iyhom, tajnis kabi murakkab san‘atlardan ham mahorat bilan foydalangan.

Do‘stlar, ko‘nglumdagin qabrim toshig‘a yozg‘asiz
Toki birdek bo‘lgay ul oy ishqida ichim, toshim.

Ushbu baytda shoir “tosh” so‘zi orqali ham tajnis, ham iyhom san‘atini qo‘llagan. Ikkinchi misradagi “tosh” so‘zi tosh va tashqari ma‘nolarini ifodalagan. Bu san‘atlar shoirga qisqa jumalalarda kengroq mazmunni ifodalash imkonini bergan.

---

¹ www. Ziyonet uz. Adabiy atamalar lug‘ati. 2012. 73-bet

Aslida bu misralar tarkibidan iching-tashing bir bo'lsin iborasini yuzaga keltirsa ham bo'ladi.

Har nimag'a g'am yema, g'am ko'p turur,
Aysh bila o'zni ovtmoq kerak.

Shoir she'riyatini kuzatar ekanmiz, nazarimda, shunday bir mavzu borki, har bir asariga tomirda oquvchi qondek jon, tiriklik ato etib turadi. Dunyo tashvishlari hech qachon tugamaydi. Faqat undan nolib o'tirmay, hayotdan zavq olib yashash kerak. "Bu dunyo o'tar-ketar, yuzi qoralik qolar" shaklida ham qo'llanadi.

O'zungni shod tutqil, g'am yema dunyo uchun zinhor
Ki, bir dam g'am yemakka arzimas dunyoyi farsuda.

Bu ibora xalq orasida juda keng tarqalgan. Bu dunyo uchun g'am yeb o'tirishdan foyda yo'q. chunki u bunga arzimaydi. "Bu dunyo o'tar-ketar, yuzi qoralik qolar" kabi mazmunga to'g'ri keladi. Bobur-tuyg'ulari ulkan shoir. U dunyoni ko'ngil ko'zlari bilan ko'ra oladi. Borliqdagi har bir ashyodagi mo'jiza, tilsimni anglaydi. Ularning tilini, qalbini tushunadi. Bobur ijodida voqelikning haqqoniy va ta'sirchan ifodalanishi masalasini tadqiq etishdan avval o'tmish mumtoz merosimizga murojaat qilish katta ahamiyat kasb etadi. Bu borada xalq og'zaki poetik ijodi muhim manbadir. Zahiriddin Muhammad Bobur asarlari jahon adabiyoti durdonalariga aylandi. "Boburnoma", "Risolayi aruz", "Mubayyin", "Volidiya" kabi ijod namunalari avlodlarni ma'naviy kamolotga ko'taruvchi ulkan badiiy chashmadir. Sohir tuyg'uylarga, chuqur fikrlarga boy she'riyati shoirni dillarga yaqin etguvchi qanotlaridir. Ularda xalq ohangi taralib turadi. Xulosalar mukammal darajada beriladi.

Bori elga yaxshilig' qilg'ilki, mundin yaxshi yo'q
Kim, degaylar dahr aro qoldi falondin yaxshilig'!

Yoki xalq orasida juda keng tarqalgan ruboiylardan biri:

Hijron qafasida jon qushi ram qiladur,
G‘urbat bu aziz umrni kam qiladur.
Ne nav bitay firoq-u g‘urbat sharhin
Kim, ko‘z yoshi nomaning yuzin nam qiladur.

Bobur she‘riyati – mahzun she‘riyat. Unda armonning suratini ko‘rish mumkin. Har bir bayt juda chuqur o‘y-mushohadaning mevasidir. Bobur she‘riyati ulug‘ daryo. Unda xalq dardi yashiringan. Ushbu kichik bir g‘azal bir dunyo tuyg‘ularni, ichki kechinmalarni o‘z ichiga oladi. Bu tuyg‘ular o‘zining haqqoniyligi va hayotiyligi bilan ajralib turadi. Ular kundalik hayot ko‘rinishlarining shoir qalbida tug‘dirgan g‘ulg‘ulalari ta’sirida yuzaga kelgan. Lirikasi xalq ohangiga boy. Ularda so‘z tartibi, maqol, matal, ibora mohirona joylashtirilgan. Bobur o‘zbeklar nomini jahonga tanitgan ulug‘ allomalardan biri bo‘ldi. U noyob qobiliyatga ega sarkarda va podshoh, ulkan tafakkur qudratiga ega tarixchi, olim va shoir sifatida dunyoni hayratga soldi.

Tarix avlodlarga kuch-qudrat beruvchi ulkan kuch manbai. Qadimdan insoniyat o‘z hayoti davomida go‘zallikdan, nafosatdan bahra olib yashagan. She‘riyat inson tafakkurining eng chuqur joylaridagi tilga ko‘cha olmagan tuyg‘ularni ohangga solib, ruhiy quvvat ulashib kelgan. Mumtoz she‘riyatimizda ham ilohiy ishq eng yuksak darajada tarannum etiladi. Bu yuksaklik insoniyat yaralgandan buyon olamni anglashga bo‘lgan intilishlari natijasida yuzaga kelgandir. XXI asrda insoniyat juda ko‘p tushunchalarni anglashda, yangiliklar yaratishda, texnika sohasida bir necha yutuqlarni qo‘lga kiritdi. Ammo bu yutuqlarning ta‘mal toshlari o‘rta asrlarda qo‘yilgan edi. Xalq ertaklaridagi uchar gilamlar-u, oinai jahon asrlar o‘tib, hayotda samolyot-u televizor ko‘rinishida paydo bo‘lganini hammamiz bilamiz. Ulug‘ ajdodlarimizning ilmiy-adabiy merosiga chuqur sho‘ng‘iganimiz sari yangidan yangi kashfiyot-u ixtirolarga innovatsiyalarga duch kelamiz. Masalan: Alisher Navoiy bir necha asr ilgari “Farhod va Shirin” dostonida shunday yozgan edi.

G‘aroyib ko‘p huvaydo bo‘lg‘usidir,
Bas, anda shakl paydo bo‘lg‘usidir...

Ekkranda kadrlar bir sekundda 24 marotaba almashadi va jonli tasvir ko‘rinadi. Shakl bu kadrlar desak, ularning almashinuvidan turli-tuman g‘aroyibotlar, jonli suratlar, rangin qiyofalar silsilasi namoyon bo‘ladi. Eng ajablanarlisi, Navoiy bu qurilmani ham o‘z holicha “oinai jahon” deb nomlaydi. Shoir she‘riyati xalq og‘zaki ijodidan ilhom olib uni yuksak darajaga olib chiqdi. G‘azallar tarkibiga singdirilgan tarbiyaviy g‘oyalar bugungi kun uchun ham g‘oyat qadrlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. З.М.Бобур. Бобурнома. Тошкент. 1989.
2. Қиронов Д., Адабиётшуносликка кириш.-Т., 2007, 100-102-бетлар^{1,2}
3. Умуров Ҳ. Адабиёт қоидалари.-Т.; 2010.Б 82-бет³
4. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари.-Т.;2002.^{4,5}
5. www.ziyonet.Boburnome.uz